

Миодраг Матицки

НОВА ИЗРАЖАЈНОСТ ПОЕЗИЈЕ
БОШКА СУВАЈЦИЋА
ФИКСИРАНА СОНЕТИМА

Бошко Сувајцић, *Сонети. Вајре*,
Чигоја штампа, Београд, 2013.

Шест циклуса у књизи песама *Сонети. Вајре* као тематско-мотивске песничке руковети сведоче о интензивном трагању Бошка Сувајцића за властитим поетским изразом, о борби за освајање посве новог и другачијег поетског речника, ритма, мелодије, напакон метафористике.

Поезија Бошка Сувајцића настаје у годинама када српско песништво покушава да се отргне од колотечине ангажованих песама са особитим националним патосом испразних и прозуклих строфних поенти које се ослањају у већој мери на несувисло римовање, да начини отклон од патворене безличне поезије која се готово академски одржава на нивоу одрживости, у којој је занатски све ту, на месту, али у којој има мало поезије. У овој другој линији највише је песника књижевних критичара, добрих преводаца, који преносе готове каноне и моделе западног поетског таласа, који и као уредници периодика доприносе конфекцијској помодној поезији која се са традицијом српског песништва не може никада у потпуности помирити. Све је то допринело да почетком 21. века у српској поезији дођу до изражаја трагалачки токови који би требало да буду, истовремено, и модерни, али и национално препознатљиви.

Последње године одиста означавају заокрет у српском песништву, што ми који изучавамо историју књижевности, који познајемо смене епоха и стилова, правила цикличног смењивања канона и спиралног развоја, морамо препознати и ближе одредити, чак бити у стању и да

предвидимо, барем наслутимо, правце којима ће даље ићи матица и меандри српске поезије.

Књига песама Бошка Сувајџића *Сонети. Ваише* парадигматична је за предсказивање тих нових токова и праваца српског песништва. Она потврђује да све што у себи носи експеримент, трагалаштво, иновацију, што настоји да слови као модерно, мора доживети и своју канонизацију. Авангарда је авангарда првих година, а чим се почну успостављати правила, чим се појаве тежње за успостављањем канона, то је већ питање класичности поетског израза.

У фази смо, дакле, кристализације нових таласа у српском песништву, а главни тестови јесу сложене форме којима су многе песничке епохе испробавале оправданост освојених иновација поетске изражајности. У случају поезије Бошка Сувајџића то је сонетна форма (сонети крећу почев од циклуса „На вест о мајчиној смрти“), чак и она најсложенија – сонетни венац, који се остварује у циклусу „Сонети за Јовану“. У циклусу „Речи у огледалу“, то су песме које припадају особитом строгом сигнализму. Реч је о песмама обликованим у форми геометријски правилних ромбоида, налик пешчаним сатовима у којима се претачу речи и слова, у којима речи и стихови „дубе“ као лукови мостова или крошње јабланава кад се огледају у мирној води.

Једна од иновативних струја у српској поезији јесте оживљавање живих традиција српског језика. Реч је о оним токовима које је прекинуо 19. век, захваљујући пре свега Вуковој језичкој реформи, утуцима на утуке о језику и писму. Ту пре свега мислим на духовну поезију, која за собом повлачи оживљавање више десетина жанрова профилисаних у српској средњовековној књижевности, до псалтира и тиховања, али још више хибридних жанрова за српску књижевност преломног 18. века. Осамнаести век је, захваљујући ономе што су донели сентиментализам и предромантизам, посебно уздрмао српско песништво, највише песнички језик. Песме су тад све више зависиле од мелодије, квантитивно превагу односиле су песме за певање, најгласнија је била адеспотна грађанска лирика. Сведоци смо, данас, снажног оживљавања духовне поезије, књиге са таквом поезијом односе кључне књижевне награде, опште су прихваћене. Све је почело књигом Десанке Максимовић *Тражим помиловање*, књигом молитава, а ових дана читамо књиге Ивана Негришорца, Селимира Радуловића; Вукова задужбина и Задужбина „Доситеј Обрадовић“ припремају научни скуп на тему „Живе традиције српског књижевног језика“.

Добар део савремене српске духовне поезије покушај је да се оживљавањем старих жанрова, подобних давним историјским временима, на лирски начин реконструише, преобликује и преиспита историја која је у српску поезију стизала из епске народне источнице, подразумева-

јући доминацију десетерачког певања и мишљења. У последње време се уместо трагања за историјском и епском истином, у поезији препознају озбиљни напори да се открије лирска истина прошлости нашег народа. У две књиге, на пример, Иван Негришорац осветљава на лирски начин, пре држећи се форме бугарштица но епског десетерачког певања, историју народа у Србији (*Светишник*) и Црној Гори (*Камена чшениија*), а Бошко Сувајџић то чини у видовданском циклусу „Слово о Кнезу“.

Друга плодотворна, млађа линија модерне српске поезије потекла је од аутора блиских цезу, року, песмама које се снажно ослањају на сажимање језика, на ритам, ниво распореда припева и особитих опкорачења песама које изводе бендови. Та музика свакако у наше дане отвара нове просторе поетског израза у српском песништву, уводи нови мелодијски систем који је пријемчивији младима. Реч је, истовремено, и о херметичном, сложеном и метафорички дубинском језикотворству.

Имајући у виду књигу Бошка Сувајџића, издвојио бих и линију у којој препознајемо снажни уплив млађих уметности, филма пре свега. Као што у српској савременој прози, данас, све више царује есејство, тако у поезији превагу у песничким сликама односе филмски кадрови. У књизи Бошка Сувајџића од прве до последње песме падају клапе иза којих следе филмске експонаже, швенкови, кадрирања. О томе говори и сам песник у стиховима у којима исказује своју иманентну и експлицитну поетику.

У првом циклусу књиге – „Узрастање ватре“, налазимо основе виђења духовне поезије Бошка Сувајџића. Песник се већ у првој песми оглашава као *небески миројомазаник*, његов поетски глас јесте *глас јединосушног у љустини*, он пева *нерушим и благоухан боғобојажљивом духовношћу*. Из песме у песму овога циклуса песник стваралачком ватром разбуктава оно што назива пламеном живота, недокучивом тајном и божанском мистеријом. Посреди је, наиме, реч о модерном поимању светих тајни. Поред рођења, женидбе и смрти, Сувајџић уводи и нове тајне: геноцид и свету хистерију. Христос се јавља са епитетом *разайейник* као бог распећа. Песник опева ритуално прање Христовог тела као чин који прати свакога када му дође време: „Смрт човека разуди, голени му пребије, дроб проспе (у прах ће га претворити)“. Слика Христа са пребијеним голенима лебди, потом, кроз целу књигу, такав се Христос оглашава и као звоно и као прапорци што звече, и као звук и као слика. Распеће је прави симбол којим песник означава живот као *заморну процедуру*. Духовне песме Б. Сувајџића јесу евидентан напор да се повежу Бог и васељена. У тим стиховима доминира молитвени тон: „Држим те за руку, Боже; / дишем: твоја је воља“, посебно у виду дијалога с Богом:

„Писањем, шта ми се твоје даје,
оче, а шта одузима?“ (19);

или библијског уопштеног обраћања:

„И морима речено је: приђите мора.

А женама: у круг се рађајте жене.“ (57)

У тим стиховима налазимо мноштво библијски обликованих параболоа: „плови лађа Сионска, библијском параболом“ (26), „И рече Исус Симону: / не бој се, од сада ћеш људе ловити“ (34), а Нојев ковчег претвара се у *арку вејрова*, при чему се асоцијативно призива метафора *ружа вејрова*. Чин песничког стварања изједначује се са божанским послом оних који су у средњем веку украшавали свете књиге: „писа Божидар књигу сију“ (44). Бошко Сувајџић, често, литургијску реторику уме да вешто реактуализује: „Тихију звона дечанска. Умримо, да живи будемо!“ (53) Таква реторика помаже му као штап ослонца који, одједном, процветава у стих:

„Једна природа је човечанска: потчинимо се, аште
слободни будимо;

једно поље тела наша с костима да прими; да се обожимо
и ољудимо.“ (53)

Поетски речник духовне поезије Сувајџић богати оживљавањем погубљених речи, њиховим преобликовањем, изведеницама: *неиљеноси*, *оносиранци* (мртви и звери), *иелесне каце* постају обредне сасуде, *кивои*, *ћивои*, *иосни гроб*, *коварси*во, *часни крсти*, *чишеи*, *чајати*, *нишче*, *ишиик*, *свейлозарне благодети*, *ирелести* и *обеи*, *благодаси*је, *лавре айонске*, *дијак*, *царске инсиџније*, *звездано колесо* (ознака за циркулум васионе), *чишуље*, *нафоре*, *ивнице*.

И поред очито православног вокабулара, библијског и еванђеоског тона, помена црквених обредних предмета, када се приближи космичкој митологији, прапочетку, Бошко Сувајџић се приклања паганском словенском двојству: Сви потичемо из *прасловенске двојине... из дуала* (62). Већ у првом циклусу он помиње паганска божанства оличена у балванима (баванима), чији траг, на пример, данас налазимо у топониму села Баваниште у Банату:

„Мост на који ти ступаш, оче (ко небесни балвани)
не могу да пређу ни кнезови нити судије (ни богати
Гавани)“ (23)

Грешнике у паклу пак чека река огњена, хтонска, по њој плови, мада библијском параболом, и *лађа Сионска окућана крвљу и смолом*, *велика и хионска*. Ватре у више песама изражавају паганску одредницу пламена живота. У библијском контексту, *вера вайре укрейљује*: „Сви ви који на ватрама изградисте божије двери – / ево вам оца мојега (где стоји, укрепљен у вери)“ (24). Идући за усменом народном традицијом,

песник из космичке митологије преузима лик прамајке, коју вешто доводи у везу са Богородицом: „жену од сунца и месеца“ која је „звездама капиција“ (26).

Метафоричност израза поезије Бошка Сувајџића најбоље говори о томе колико је експеримент са духовном поезијом поетски оправдан и учинковит. У његовој поезији понајмање је потрошених форми генитивних метафора. Сувајџићеве метафоре увек садрже у себи неки дубљи смисао: *посни гроб* (учестала генитивна метафора), *златне амреле*, *вейирови сакаши*, *замах се ситанио у срџу*, *коњица словна*, *божур улица*, *месеца – жути полијелеј*, *колир месеца*, *крма океана*, *бокал свемира* (игра са народном загонетком – на петибору језеро /чаша воде у шаци/), *џујињак се иласи*, *љуша џуја језика*, *мач џовора*, *косовски поновници – со виделу*, *канонада биља*.

Посебна је Сувајџићева вештина да ординарно повеже с космичким, при чему се у већој мери ослања на текстове бендова:

За те пумпа небо у сто хемисфера. Варничиш. Врцају клеме.

Клепећу ти кости као квачило.

Оно што нас је озрачило

је време. (63)

Кад се препусти језику филмског сценарија, Сувајџић остварује веома успеле поетске, језичке бравуре.

Ти имаш све: светла, гласове и помрчину. Линије и рубове.

(Знам то не звучи морски.)

Кадрове и сцене (почетак и крај). (66)

То иде све до „одјавне шпице“, до краја песме:

Режисер не воли дублове.

(Можда је то Тарковски.)

Не воли ни мене: вај.

Последња реч, *вај*, као зум, преноси се у следећи сонет и придодaje низ стихова из претходних сонета. Сувајџић очито плете сонетни венац на свој начин, налази форму која организује поетски модерни израз и распевава га до потпуне слободе:

Вај:

без гласа, без метка

ми починисмо злочин прапочетка

и крај...

До краја циклуса „Сонети за Јовану“ Сувајџић ниже сонете скраћених стихова. То свођење наговештава се у XII сонету. Песник чак коментарише свој поступак: „Нема то везе са намером да се песма скрати“. Песник у овом јединственом сонетном венцу остаје веран

форми сонета. Али, у следећем сонету налазимо знатно краће стихове, а наставља се и са експлицитном поетиком: „Нису то језички каламбури“. Све се, наиме, припрема за завршни XV сонет у којем ће се кључни стихови поновити. Не увек први или последњи стихови песама, нити ће следити редослед редним бројевима означених сонета. Тако завршни стих сонетног венца, преузет у инверзионом облику из XIII сонета гласи: „У смрти се жмури. (Нису то језички каламбури.)“.